

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 10, Sayı: 1, 2026, ss. 165-184/ Volume: 10, Issue: 1, 2026, pp. 165-

184

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE
**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ
MÜSLÜMANLARIN GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK
ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ ANALİZİ**

Ömer ASLAN

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Vaiz, Van
Dr., Directorate of Religious Affairs, Preacher, Van/Türkiye
aslan65omer@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-5682-2722
ror.org/007x4cq57

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomik nedenlerle İslam ülkelerinden Batı'ya göçlerin artması, Batı'daki Müslüman nüfusun artmasına ve bu nüfusun dinî pratiklerini yerine getirirken sorunlar yaşamasına yol açmıştır. Müslümanların karşılaştığı sorunlar, buldukları coğrafyanın ve dönemin özgün koşullarından kaynaklanmaktadır. Bu problemlerin çözümü için yerel şartlara uygun fikhî yaklaşımların geliştirilmesi ve yenilikçi düşüncelerin benimsenmesi zorunlu hâle gelmiştir. Bu bağlamda Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi, Batı'da yaşayan Müslümanların dinî pratiklerini sürdürülebilmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir kuruluş olarak öne çıkmakta ve azınlık fikhî kapsamında fetvalar vermektedir. Konsey'in fetvaları, Avrupa'daki Müslümanların dinî kimliklerini koruyarak buldukları toplumun kültürel ve yasal normlarına uyum sağlamalarına katkı sunmaktadır. Konsey'in çalışmaları, Müslüman toplulukların dinî ve sosyal kimliklerini kaybetmeden Batı toplumlarıyla uyum içinde yaşamalarına katkı sağlamaktadır. Bu minvalde Konsey, Müslümanların dinî bayramlarda ve özel günlerde gayrimüslimlerle ilişkilerine dair fetvalar vermiştir. Bu çalışmada, Konsey'in Müslümanların dinî bayramlarda ve özel günlerde gayrimüslimlerle olan ilişkilerine dair verdiği fetvalar incelenmiştir. Özellikle Konsey'in, Müslüman bir kimsenin gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etmesine ilişkin fetvası ayrıntılı biçimde analiz edilerek, bu fetva çerçevesinde Konsey'in fikhî yaklaşımı ve önerdiği çözüm yolları ortaya konulmuştur. Bu analiz, ilgili fetvanın kapsamını ve içeriğini derinlemesine değerlendirmeyi mümkün kılarak, Konsey'in dinî ve sosyal ilişkiler bağlamında benimsediği tutumu açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Böylelikle çalışma, Müslümanların diğer din mensuplarıyla olan ilişkilerinde esneklik ve hoşgörü esasları çerçevesinde, Müslüman bireylerin veya İslam merkezlerinin, gayrimüslimlerin bayramlarını geleneksel tebrik sözleriyle kutlamaları, onlardan hediye kabul etmeleri, onlara hediye vermeleri ya da akraba, komşu ve sosyal ilişkide bulunduğu gayrimüslimlere tebrik göndermelerinin dinî açıdan bir sakınca taşıyıp taşımadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi, Azınlık Fikhî, İctihad, Fetva.

Geliş Tarihi: 12.01.2026

Doi: doi.org/10.52115/apjir.1861642

Kabul Tarihi: 23.02.2026

AN ANALYSIS OF THE FATWA OF THE EUROPEAN COUNCIL FOR FATWA AND RESEARCH ON MUSLIMS IN EUROPE CONGRATULATING NON-MUSLIMS ON THEIR RELIGIOUS HOLIDAYS

Abstract

After the Second World War, increasing migration from Islamic countries to the West for economic reasons led to the growth of the Muslim population in Western societies and resulted in various challenges regarding the practice of their religion. The problems encountered by Muslims stem largely from the specific geographical and socio-cultural conditions of the regions in which they live. Addressing these challenges has made it necessary to develop jurisprudential approaches suited to local circumstances and to adopt innovative perspectives. In this context, the European Council for Fatwa and Research (ECFR) has emerged as a prominent institution aiming to assist Muslims living in the West in maintaining their religious practices, issuing various fatwas within the framework of minority fiqh (fiqh al-aqalliyyât). The Council's fatwas help Muslims in Europe preserve their religious identity while adapting to the cultural and legal norms of the societies in which they reside. The work of the Council is of great significance in enabling Muslim communities to live harmoniously within Western societies without losing their religious and social identities. In this context, the Council has issued fatwas concerning Muslims' relations with non-Muslims during religious holidays and special occasions. This study examines the Council's fatwas regarding Muslims' interactions with non-Muslims on such occasions. In particular, it provides a detailed analysis of the Council's ruling on whether a Muslim may congratulate non-Muslims on their religious holidays, investigating how this fatwa contributes to a better understanding of the Council's jurisprudential methodology and the solutions it proposes. By offering an in-depth evaluation of the scope and content of the relevant fatwa, this analysis seeks to clarify the Council's approach to religious and social relations. Accordingly, this study aims to determine whether, within the framework of flexibility and tolerance in relations with followers of other religions, it is religiously permissible for Muslim individuals or Islamic centers to extend traditional congratulatory greetings to non-Muslims on their religious holidays, to accept gifts from them, to give them gifts, or to send congratulatory messages to non-Muslim relatives, neighbors, and social acquaintances.

Keywords: *Islamic Law, European Council for Fatwa and Research, Minority Fiqh, Ijtihad, Fatwa.*

Atf / Cite as: Aslan, Ömer. "Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi'nin Avrupa'daki Müslümanların Gayrimüslimlerin Dini Bayramlarını Tebrik Etmesine İlişkin Fetvasının Analizi", *Apjir* 10/1 (Nisan 2026), 165-184.

Giriş

Günümüzde Avrupa ülkeleri, farklı kültürel ve dinî geçmişlere sahip toplulukları bir araya getiren bir mozaik haline gelmiştir. Bu mozaik içinde, Müslümanlar da önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa'ya göç eden Müslüman topluluklar, geleneksel dinî değerlerini koruma çabalarıyla birlikte, Avrupa'nın çeşitli kültürel unsurlarıyla bir etkileşim içindedirler. Bu etkileşim, Müslümanların kimlik inşa süreçlerini ve kültürel değerlerini nasıl uyarladıklarını anlamamıza imkân tanımaktadır. Özellikle ibadetler, giyim tarzları ve dinî bayramlar gibi hususlar, kültürel etkileşimin boyutlarına dair önemli ipuçları vermektedir.

Azınlık fihhi, Avrupa'daki Müslüman nüfusunun artmasıyla birlikte, özellikle büyük göç dalgası sonrasında, Müslümanların ana gündemlerinden biri haline gelmiştir. Bu göç dalgası, İslam'ın laik bir ortamda hızla yayılmasına neden olmasıyla birlikte, Müslümanlar arasında dinî pratiklerle ilgili yeni meseleleri ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Avrupa'da

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

yaşayan Müslümanların karşılaştığı özgün sorunlara çözüm üretmek amacıyla fikhî meselelerin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu yeni meseleler, Müslüman toplumda yenilikçi düşünceyi teşvik etmiş ve İslam'ın Avrupa koşullarına uygun bir şekilde nasıl yaşanacağına dair çözümler aranmasını gerekli kılmıştır. Bu süreç, İslam hükümlerini uygularken demokrasi, laiklik gibi kavramları dikkate alma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Böylelikle ortaya çıkan fikhî sorunlara çözüm bulmakta anlık ve ferdi fetvalar yetersiz kalmıştır. Bu sorumluluğu üstlenecek fetva heyetine ihtiyaç duyulmuş ve nihayetinde böyle bir sorumluluğu Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi üstlenmiştir. Zira Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi, Batı ülkelerinde azınlık statüsünde yaşayan Müslümanların karşılaştığı çağdaş fikhî problemleri ele alarak çözmeyi amaçlayan bir kuruluştur. Konsey bu bağlamda, siyasi, ekonomik ve toplumsal şartları göz önünde bulundurarak Müslümanların hayatlarını ve fikhî pratiklerini kolaylaştırmak için çeşitli komisyonlar oluşturup toplantılar düzenlemektedir. Kuruluşun genel amacı, Avrupa'da yaşayan Müslümanların birlik içinde hareket ederek dinî açıdan daha yaşanabilir bir hayat sürmelerini sağlamaktır. Zira heyetler, günümüz fikhî problemleriyle mücadele ederken hükmü, Kur'ân veya Sünnette bulunmayan fikhî meselelere çözüm üretmeyi amaçlamaktadır. Bu durum, özellikle güncel ve pratik hayati etkileyen konularda sorunların anlaşılması ve çözülmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için sırasıyla azınlık fikhî (fikhu'l-ekalliyât), fetva ve heyet ichtihadi kavramları üzerinde durulacaktır.

1. Azınlık Fikhî (Fikhu'l-Ekalliyât)

Azınlık Fikhî¹ (Fikhu'l-ekalliyât), modern dönemde Müslümanların Batı ülkelerine göç etmesiyle ortaya çıkan bir kavramdır. Bu kavram, Batı'da yaşayan Müslümanların günlük hayatlarında karşılaştıkları dinî ve fikhî meseleleri inceleyen bir yaklaşımı ifade eder.² Bu bağlamda, Batı'daki Müslümanların karşılaştıkları fikhî meseleler, genellikle İslam dünyasındaki Müslümanların karşılaştığı fikhî meselelerden farklılık göstermektedir. Bu nedenle Azınlık Fikhî, şer'î hükümlerin, belirli bir cemaatin sosyokültürel koşulları ve yaşadığı çevre ile olan ilişkisini göz önünde bulunduran özel bir fikhî türü olarak ortaya çıkmıştır. Bu disiplin, yalnızca belirli bir cemaat için geçerli ve uygun olan, diğer topluluklar için ise aynı derecede uygulanabilir olmayan hükümlere odaklanmaktadır. Başka bir deyişle, yalnızca özel koşullara sahip olan bir topluluk için geçerli olan ve diğer gruplar için aynı ölçüde uygun olmayan hükümlerin, azınlık olarak tanımlanan kesimler

¹ "Azınlık", egemen konumda bulunmayan, bir devletin geri kalan nüfusuna kıyasla sayısal olarak daha az olan, etnik, dinsel ve dilsel özellikleri bakımından nüfusun geri kalanından farklılık gösteren ve bu devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olan bireylerden oluşan bir gruptur. Bu grup, açık bir şekilde ifade edilmese bile, kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini koruma yönünde bir dayanışma duygusu taşır. bk. Mustafa Kelebek, "İslâm Hukukunda Azınlık Hakları ve İmam Serahsî'nin Azınlık Haklarına Bakışı", *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı*, 2 (2010): 117; Rahmi Telkenaroğlu, "Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fikhu'l-Ekalliyat (Azınlıklar Fikhî)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3/56 (2017): 264, Dip not 3.

² Hüseyin Halâve, *Fikhü'l-ekalliyât 'inde'-Şehy el-Karadâvî*, (b.y.: y.y., 2007), 6.

için en uygun düşen fikhî perspektiftir³ denilebilir. Nitekim Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi de “Fıkhü'l-Ekalliyât” kavramını “İslam ülkeleri dışında yaşayan Müslümanlar ile ilgili fikhî hükümler” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama, geniş bir tartışma konusu olmuşsa da terimin İslam toprakları dışında yaşayan Müslümanlara yönelik fikhî hükümleri ifade etmek için kullanılmasının uygun olduğu konusunda bir uzlaşma sağlanmıştır.⁴

“Müslüman azınlıklar fıkhi” teriminde geçen “azınlık” ifadesi, sadece göçmen nüfusu değil, gayrimüslim ülkelerin vatandaşı olup İslam'ı seçmiş bireyleri de kapsar. Bu terim, nüfusun geri kalanına göre sayıca az olan veya sosyolojik olarak ötekileştirilmiş tüm Müslüman toplulukları ifade eder.⁵ Dolayısıyla “azınlık” kavramı, hem göçmenleri hem de gayrimüslim ülkelerde yerleşik hale gelmiş Müslümanları kapsar.⁶ Diğer taraftan “Azınlıklar fıkhi” terimindeki “fıkhi” ifadesi, İslam hukuku ve kaynaklarından bağımsız bir yorum anlamına gelmez. Amaç, Müslüman azınlıkların karşılaştıkları dağınık sorunları bir araya getirip bu problemler üzerinde derinlemesine düşünmek ve onlara özgü dinî hükümler belirlemektir. Bu yaklaşım, mevcut durumu mutlaklaştırıp ona göre fetva üretmekten ziyade, bu sorunları bütüncül bir şekilde ele almaktadır.⁷ Sözü edilen hükümler ise Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas'ın temsil ettiği asli kaynakların yanı sıra zorluğu giderme, hâciyyâtı zarûriyyât konumuna çıkarma, ibâdât ve muâmelâtta umûmu'l-belvâya itibar etme, zaman ve mekânın değişmesiyle hükümlerin de değişebileceği, iki şerden en hafifini irtikâp etme, zararın imkân ölçüsünde bertaraf edileceği, ağır zarardan kurtulmak için hafif zarara katlanacağı, eşyada asıl olanın mübahlık olduğu, nadire itibar edilmeyeceği gibi hukukun temel ilkelerinden istinbât edilmektedir.⁸

Böylelikle Azınlıklar fıkhi, modern dönemde Müslüman azınlıkların karşılaştığı ibadet, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi problemler gibi çeşitli konulara çözüm aramak için geliştirilmiştir.⁹ Bu kadar çeşitli konuların her birinin cevabını âyet ve hadislerde bulmak modern dönem İslam hukukçuları tarafından makul ve mümkün görülmemiştir. Bu nedenle azınlıklar fıkhi, modern İslam hukukçuları tarafından, klasik fıkhi doktrininin yetersiz kaldığı yeni sorunları çözmek amacıyla ictihad mekanizmasının devreye sokulmasıyla geliştirilmiştir. Müslüman azınlıklar için şer'î hükümlerin belirlenmesinde fayda-maliyet analizi yapılır ve mefsetet-menfaat dengesine dikkat edilir. İstislâh prensibiyle fikhin evrenselliği ve dinamikliği korunur, zaman, mekân ve örfe uygun çözümler geliştirilir. Mezhepler üstü ve eklektik bir yöntem izlenirken haramlara, meşru

³ Taha Cabir el-Alvânî, “Azınlık Fıkhi'na Giriş (Temellendirici Bazı Mulahazalar)”, Çev. H. Mehmet Günay, *Usul*, 1/1 (2004): 139.

⁴ Hüseyin Halâve, *Fıkhü'l-ekalliyât 'inde'ş-Şehy el-Karadâvî*, 6.

⁵ Yûsuf el-Karadâvî, *Fî fikhî'l-ekalliyâti'l-müslime*, (Kâhire: 1422/2007, Dâru'ş-şurûk), 16-17.

⁶ Telkenaroğlu, “Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fıkhü'l-Ekalliyat (Azınlıklar Fıkhi)”, 275-276.

⁷ Karadâvî, *Fî fikhî'l-ekalliyâti'l-müslime*, 32.

⁸ Karadâvî, *Fî fikhî'l-ekalliyâti'l-müslime*, 37-39; Telkenaroğlu, “Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fıkhü'l- Ekalliyat (Azınlıklar Fıkhi)”, 275-276.

⁹ Karadâvî, *Fî fikhî'l-ekalliyâti'l-müslime*, 24-28.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

alternatifler sunulmaya çalışılır. Bu yaklaşım, dinî hükümlerin öncelik sırasını gözetirken manevi boyutu da ihmal etmez, ahlak ve akideyle desteklenir. Bu çerçevede Fıkhü'l-Ekalliyât, yalnızca teorik bir yaklaşım olarak kalmayıp, pratikte fetva mekanizması aracılığıyla somut çözümler üretme imkânı bulmuştur.¹⁰

2. Fetva

Çoğulu fetâvâ (فِتَاوَى) ve fetâvin (فِتَاوٍ) olan fetva kelimesi sözlükte, “bir olayın hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, zor meseleleri çözüme kavuşturan kuvvetli cevap”¹¹ anlamlarına gelmektedir. Fetva kavramıyla ilgili yapılan ıstılahî tarifler ise birbirinden farklıdır: Örneğin Hanefîler fetvayı, “Helal veya haram olan şeyleri haber vermektir.”¹² şeklinde tarif etmişlerdir. Bu tarif, fetvanın bir olay veya mesele karşısında İslamî açıdan neyin doğru, neyin yanlış olduğunu aktarma fonksiyonuna dikkat çekmektedir. Yani fetva, Hanefî mezhebine göre dinî bir meselede helal ve haramın bildirilmesi işlevini görmektedir.

Mâlikî fakihler, fetvayı daha spesifik bir şekilde tanımlayarak, “İlâm edici (bağlayıcı) olmaksızın -yani müsteftî, müftünün fetvasıyla amel edip etmemekte serbesttir- şer'î bir hükmü haber vermektir.”¹³ şeklinde açıklamışlardır. Bu tarif, fetvanın bağlayıcı bir hüküm olmadığını vurgular; zira müsteftî, fetva doğrultusunda hareket etmek zorunda değildir, ancak fetva yine de şer'î bir yönlendirme sağlar. Yani Mâlikîlere göre fetva, dini bir tavsiye niteliği taşır.

Şâfiî fakihler ise fetvayı, “Bağlayıcı olmaksızın şer'î bir hükmü açıklamaktır.”¹⁴ şeklinde tarif etmişlerdir. Bu tanım Mâlikîlerin tanımı gibi fetvanın bağlayıcı olmadığına işaret eder. Zira Şâfiî anlayışında da müftü, herhangi bir meseleyi açıklarken dini kaynaklara başvurur, fakat fetvası bir mahkeme kararı gibi bağlayıcı değildir. Müsteftî, fetvaya uymak zorunda olmamakla birlikte, fetva şer'î bilgilere dayalı olduğu için müsteftînin fetvaya uyması beklenir.

¹⁰ Telkenaroğlu, “Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fıkhü'l-Ekalliyat (Azınlıklar Fıkhı)”, 278-279.

¹¹ Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr el-Efirîkî el-Mısrî, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.), 15/147-148; Fahrettin Atar, “Fetvâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12/487.

¹² Şihâbüddîn Muhammed b. Abdullah b. Ahmed b. Muhammed et-Timurtâşî, *Bügyetü't-tamâm fi tahkiki ve dirâseti Müs'afetü'l-Hükkâm 'alel Ahkâm*, thk. Sâlih b. Abdulkarîm b. Ali ez-Zeydî (Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, t.y.), 1/185.

¹³ Şihâbüddîn Ebü'l-Abbas Ahmed b. İdris el-Karâfî (ö. 684/1285), *Kitâbü'l-fürûk envârü'l-bürûk fi envâ'i'l-fürûk*, thk. Ömer Hasan el-Kıyâm (Beyrut: Müessesettü'r-Risâle, 2003), 4/100.

¹⁴ Celalüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî (ö. 911/1505), *Edebü'l-füyâ*, thk. Muhyiddîn Hilâl es-Serihân (Kâhir: Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 2007), 35.

Hanbelî fakihler ise fetvayı, “Bağlayıcı olmaksızın şer’î bir hükmü açıklamak ve haber vermektir.”¹⁵ şeklinde tanımlamışlardır. Bu tarif, Şâfiî tanımıyla büyük ölçüde örtüşür ve Hanbelî mezhebi de fetvanın bağlayıcı olmadığını, daha çok bir bilgilendirme işlevi taşıdığını vurgular.

Bu tariflerden hareketle fetva; “Şer’î bir hüküm hakkında haber vermek”¹⁶ şeklinde tanımlanabilir. Başka bir deyişle fetva, herhangi bir olay ya da mesele hakkında dinî bir hükmün ne olduğunu bildiren ve İslam hukuku kaynaklarına dayanan bir cevaptır. Mezheplerin ortak noktası, fetvanın bağlayıcı bir karar niteliği taşımadığı, sadece yol gösterici bir bilgi sunduğu yönündedir. Müsteftâ, bu bilgiyi dikkate alabilir, fakat uygulamaya koymak zorunda değildir. Dolayısıyla fetva, daha çok dini sorumluluğunu yerine getirmek isteyen Müslümanlara rehberlik eden bir mekanizmadır. Sonuç olarak denilebilir ki fetva, İslam hukukunun canlı ve esnek bir uygulama aracıdır. Şer’î hükümlerin birey ve toplum tarafından daha iyi anlaşılmasına ve uygulanmasına katkı sağlayan bir yönlendirme işlevi görür. Mezhepler arasındaki farklı tanımlar ise, fetvanın yorumlanma biçimlerinde farklılık olduğunu göstermekle birlikte, temel işlevi olan şer’î hükmü haber verme noktasında birleşirler.

Fetva kavramı, Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber’in sünnetine dayanan, esasen Allah’ın hükümlerini tebliğ ve beyan etmeyi amaçlayan bir olgudur. Fetva; müftü, müsteftâ (fetva talep eden), müsteftâ fih (sorulan konu) ve müftâ bih (fetva verilen görüş) unsurlarından oluşur. Müftü, fıkıh usulünde müçtehit olarak kabul edilen ve fetva verme yetkisine sahip kişidir.¹⁷ Fetva verebilme yetkinliği, müçtehit olmanın şartlarına bağlıdır ve bu şartları taşımayan kimselerin verdikleri fetvalar, müçtehitlerden nakledilen görüşler olarak değerlendirilir.¹⁸ İctihat ile fetva arasında sıkı bir ilişki bulunduğundan dinî meselelerin çözümü ister bağımsız bir içtihatla ister nakil yoluyla elde edilsin, sonuç “fetva” olarak adlandırılır. Bu nedenle, içtihat için aranan ehliyet şartları fetva için de geçerli kabul edilmiştir.¹⁹ Ancak zamanla bu iki faaliyet birbirinden ayrılmaya başlamış ve özellikle beşinci yüzyıldan itibaren fetva, müçtehit olmayan müftülerin, müçtehitlerin görüşlerini aktarmaları olarak anlaşılmıştır. Bu süreç, içtihat yapma ve fetva verme arasındaki farkın daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır.²⁰ Fetva ile ilgili genel bir bilgi verdikten sonra konumuz gereği heyet içtihadını incelemenin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

¹⁵ Alauddîn Ebül-Hasan Ali b. Süleyman b. Ahmed el-Merdâvî (ö. 885/1480), *el-İnsâf fi ma’rifeti’r-râcihi mine’l-hilâf*, thk. Ebî Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail (Beirut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiye, 1997), 11/17.

¹⁶ Ömer Aslan, *İslâm Hukukunda Fetvâ Ehliyeti*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023), 6.

¹⁷ Heyet, *el-Fetâva’l-Hindiyye el-ma’rifetü bi’l-fetâva’l-Alemgiriyye*, nşr. Abdüllatif Hasan Abdürrahman, (Beirut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2000), 3/296; Muhammed Zuhaylî, *Tanzîmü’l-fetvâ*, (y.y.: b.y., 2008), 8.

¹⁸ Wael B. Hallaq, “Tarihi Gelişim Sürecinde Sünnî Hukuk Teorisinde İfta’ ve İctihad”, çev. Şükrü Selim Has, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2002): 357.

¹⁹ Alî Muhyiddîn Karadâğî, *İctihad ve fetva*, trc. Mustafa Bülent Dadaş (İstanbul: NidaYayınları, 2019), 377.

²⁰ Kutb er-Raysûnî, *Sınâatü’l-fetvâ fi’l-kadâye’l-mü’âsıra* (Beirut: Dâru İbn Hazm, 2014), 50.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

3. Heyet İctihadı

Heyet içtihadı (el-ictihâdü'l-cemâî) “bir fakih topluluğunun, istinbat yoluyla şer'î bir hüküm hakkında zannî bir bilgi elde edebilmek için bütün çabasını sarf edip istişareden sonra hüküm üzerinde çoğunluğunun veya tamamının ittifak etmesi”²¹ demektir. Bu kavramı, “bir kurum veya akademide dinî kaynaklar, makasid, kaideler ve ilkeler ışığında ortaya konulan araştırmalar ve görüşler incelenip üzerinde teemmül edildikten sonra zamanın maslahatını gerçekleştirecek olanı seçmek üzere birtakım zannî meseleler ile ilgili şer'î bir hüküm elde edebilmek için âlimler topluluğunun tamamının veya hazır bulunanların çoğunluğunun muayyen bir görüş üzerinde ittifak etmesidir”²² şeklinde tanımlayanlar da olmuştur.

Heyet içtihadının tarihi sahabe dönemine dayanmaktadır. Nitekim geçmişte Hz. Ebû Bekir (öl. 13/634), Hz. Ömer (ö. 23/644), Ömer b. Abdülazîz (ö. 101/720), Endülü's'ün kâdilkudatı Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî (ö. 234/849) gibi önde gelen şahsiyetler, fetvâ alırken uzmanlara başvurmuşlardır.²³ Örneğin Hz. Ebû Bekir'in zekatı vermekten kaçınanlara ne yapılacağı, Kur'ân ayetlerinin iki kapak arasında toplanması gibi önemli meselelerde, sahabe müçtehitlerini bir araya getirerek onların görüşlerini almış ve heyetin ortak içtihadı niteliğinde bir hüküm vermiştir.²⁴ Hz. Ömer de sahâbenin hukukî görüşlerinden yararlanabilmek ve isabetli karar verebilmek için sahâbenin şahsi ihtiyaçları olmadan şehir dışına çıkmalarını yasaklamıştı. Böylece bir istişare heyeti oluşturmuştu.²⁵ Ömer b. Abdulaziz ise Medine'ye vali olarak atanınca, orada bulunan müçtehit fakihlerle bir araya gelip onların görüşünü almadan herhangi bir hususta karar vermek istemediğini belirtmiştir.²⁶ Keza Osmanlı'da da bu uygulama mevcuttu ve dinî meselelere cevap bulmak amacıyla *Daru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye* birimi kurulmuştur. Bu birimde dönemin ünlü ilim ve din adamları görev almışlardır.²⁷ Çağdaş hukukçular da heyet içtihadının önemine vurgu yaparak günümüzde güncel problemlerin çözümünde etkili bir yöntem olduğunu

²¹ Abdülmecid Muhammed es-Suvesve eş-Şerefî, *el-İctihâdü'l-cemâî fi't-teşri'l-İslâmî*, (Devha: Vizâretü'l-evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1998), 46.

²² Vehbe Zuhaylî, *el-İctihâdü'l-Cemâî ve ehemmiyetühû fi muvâceheti müşkilâti'l-'asri*, (b.y.: y.y. , t.y.), 6-7; Kenan Oral, *Avrupa Fetva ve Araştırma Meclisi'nin Yapısı ve Fetva Yöntemi*, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C Diyanet Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı), 11.

²³ Zuhaylî, *el-İctihâdü'l-Cemâî ve ehemmiyetühû fi muvâceheti müşkilâti'l-'asri*, 11; Karadâğî, *İctihad ve Fetva*, 361-365.

²⁴ Mustafa Bülent Dadaş, “Bir Fetva Belirleme Yöntemi Olarak Heyet İctihadı ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 1/28 (2015): 317.

²⁵ İctihat ehliyetine sahip olup istişare heyetinde Hz. Osman, Hz. Ali, Muaz b. Cebel, Ubeyy b. Kâ'b, Abdurrahman b. Afv, Ebû Hüreyre, Zeyd b. Sabit ve Ebû Derda' gibi zatlar bulunmaktaydı. bk. Şeyh Hüseyin Muhammed el-Mellâh, *el-Fetvâ neşetuhâ ve tetevürühâ usûlühâ ve tetbikâtuhâ* (Beyrut: el-Mektebet'ül-'Asriye, 2011), 1/58-59; Ali Himmet Berki, *İslâm Şeriatında Kaza* (Ankara: Yargıçoğlu Yayınları, 1962), 52.

²⁶ Hayrettin Karaman, *İslâm Hukukunda İctihad* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 87.

²⁷ Şamil Dağcı, “Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetvâ Konseptinde Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergisi* 4/38 (2002): 7.

belirtmişlerdir.²⁸ Çünkü günümüzün hızla değişen ve karmaşıklaşan yaşam koşulları, bireysel içtihadı yetersiz kılmakta, farklı coğrafyalardaki sorunlara tek bir müçtehidin çözüm üretmesini zorlaştırmaktadır. Küreselleşme ve kitle iletişim araçlarının gelişimiyle birlikte, yerel çözümler artık sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle, Müslümanların ortak sorunlarının çözümünde, farklı bilgi birikimi ve bakış açılarına sahip müçtehitlerden oluşan bir heyetin içtihat etmesi, daha kabul edilebilir ve güvenilir bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli heyetler kurulmuştur. Avrupa'da faaliyet gösteren “Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi” de bunlardan biridir.

4. Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi (European Council For Fatwa And Research / مجلس الأوربي للإفتاء و البحوث)

Merkezi İrlanda'nın Dublin şehri olan Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi, bağımsız mütehassis bir İslami heyettir. Merkezin kuruluş toplantısı Avrupa İslam Örgütü Birliği'nin (İttihâdu'l-Munazzemâti'l-İslâmiyyeti fî Uvrubbâ) çağrısı üzerine 29-30.03.1997 tarihinde İngiltere'nin Londra şehrinde 15'ten fazla âlimin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Avrupa Fetva Konseyi, hedeflerini 4 madde halinde sunmaktadır:

1. Hukuki istikrarı sağlamak, hukuk birliğini güvence altına almak, fikri karmaşa ve çatışmaya engel olmak için Avrupa'da bulunan âlimleri bir araya getirip önemli fikhî meseleler hakkında görüş birliğini oluşturmak. Konsey bu çabalarla, bölgesel düzeyde hukuki tutarlılığı artırarak toplumsal düzeni güçlendirmeyi ve dinî konularda uyumlu bir yaklaşımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.²⁹
2. Avrupa'da yaşayan Müslümanların dinî sorunlarını şer'î hükümler ve makâsîd ışığında çözüme kavuşturan ve Avrupa toplumlarıyla etkileşimlerini düzenleyen heyet fetvalarını yayınlamak.
3. Avrupa'da yeni ortaya çıkan konuları şer'î makasîd (İslam hukukunun amaçları) ve mesâlih-i nâsı (insanların çıkarları) temin edecek şekilde ele alan dinî araştırma ve incelemeler yayınlamak. Konsey bu çalışmalarla, İslam'ın evrensel prensiplerini çağdaş bağlamda anlamayı ve uygulamayı amaçlamakta; temel prensipleri günümüz sorunlarıyla ilişkilendirerek, toplumların ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedeflemektedir.
4. Konsey, temel İslamî kavramları ve mefhumları doğru bir şekilde aktaran, aynı zamanda güvenilir şer'î fetvalar yayınlayan çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Konsey'in faaliyetleri, genel olarak Avrupa'daki Müslüman topluluğuna, özeldense bilinçli gençlere doğru bir rehberlik yapmaya yöneliktir. Dolayısıyla bu tür yayınlar,

²⁸ Muhammed Tâhir b. Âşûr (ö. 1879/1973), *Mekâsîdû's-şer'ati'l-İslâmiyye*, thk. Muhammed Tâhir el-Mîsâvî, İkinci Baskı (Ürdün: Dârü'n-Nefâis, 1421/2001), 408-409; Yusûf Karadâvî, *el-İctihâd fî's-şer'ati'l-İslâmiyye*. (b.y.: y.y., t.y.), 138; Karadâgî, *İctihad ve Fetva*, 361-365.

²⁹ Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-bühûs*, thk. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', (b.y.: y.y., t.y.), 12-13.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

İslam'ın öğretilerini anlaşılır bir biçimde ileterek, toplumun doğru bilgiye ulaşmasını teşvik etmekte ve bireylerin dinî yaşamlarını daha sağlam bir temel üzerine inşa etmelerine yardımcı olmaktadır.³⁰ Bu yaklaşım, yalnızca bireylerin dinî bilinçlenmelerini değil, aynı zamanda toplumsal bütünlüğü de güçlendirerek Müslüman kimliğinin daha etkin bir şekilde temsil edilmesine katkıda bulunmaktadır.

Örnek fetvaya geçmeden önce Hristiyanların kutlamış oldukları dinî bayramlar hakkında kısa bilgi vermenin yararlı olacağını düşünmekteyiz. Hristiyan toplumu, dinî ve kültürel yaşamlarında önemli bir yer tutan çeşitli bayramları kutlamaktadır. Bu bayramlar, Hristiyan geleneğiyle derin bir şekilde iç içe geçmiş olup İsa Mesih'in ve diğer azizlerin yaşamında mühim olayları anma amacı taşımaktadır. Aşağıda, Avrupa'da kutlanan başlıca Hristiyan bayramları ve bu bayramların kutlanma nedenleri sunulmaktadır:

a. Noel/ Kerstmis (25 Aralık):

İsa Mesih'in doğumunu anmak amacıyla kutlanan Noel, Hristiyan dünyasında en yaygın ve önemli bayramlardan biridir. Kutlamalar, Noel arefesi olan 24 Aralık'ta kilise ayinleri ve aile toplantılarıyla başlanmakta, devamında Noel Günü ve ertesi gün de evlerde, aile bireyleri ve arkadaşlar arasında kutlanmaktadır. Noel bir Hristiyan bayramı olsa da Avrupa'da yaşayan ve Hristiyan olmayan bireyler de Noel'i kutlamaktadır. Bunun temel sebebi, Noel'in birçok kişinin aile ve arkadaşlarıyla birlikte keyifli vakit geçirmeyi sağlamasıdır. Bu dönemde insanlar evlerini ve Noel ağaçlarını³¹ süslemekte, birbirlerine hediyeler vermekte³² ve geniş sofraların tadını çıkarmaktadır. İsa'nın doğumu, Hristiyan inancında umut, sevgi ve kurtuluşu simgelemektedir. Bu nedenle Noel, Hristiyan takviminde merkezi bir öneme sahiptir.³³

b. Paskalya/ Pasen

İsa Mesih'in dirilişini kutlayan Paskalya, Hristiyan takviminde en kutsal bayram olarak kabul edilir. Paskalya, İsa'nın çarmıha gerilmesinin ardından üçüncü gün dirildiğine inanılan tarihte, pazar günü kutlanır. Bu bayram Lent olarak bilinen 40 günlük oruç dönemiyle ilişkilidir. Paskalya, Oruç Dönemi (Kırk Gün Oruç) ve İsa'nın hayatının son

³⁰ Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-bühûs*, thk. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey', (b.y.: y.y., t.y.), 12-13.

³¹ Teolojik olarak Noel ağacı, İsa'nın çektiği acıların ve kurban ölümünün haç ağacının bir ön-biçimi olarak yorumlanır. Yeşil ağaç, İsa'nın kazandığı ve ulaştığı yemliği ve sonsuz yaşamı ifade eder. [Alle feestdagen in Nederland. Ook meerdere jaren ? \(jaarkalender.nl\)](#) (Erişim 11 Ağustos 2025).

³² Özellikle iş yerlerinde işverenler tarafından çalışanlara yönelik hediye paketleri hazırlanıp sunulmaktadır. Hediye paketlerinin içeriği, zaman zaman yiyecek ve içeceklerin yanı sıra alkollü içecekleri de içerebilmektedir. Ayrıca hediye çekleri de sıklıkla tercih edilen bir diğer hediye türü olarak öne çıkmaktadır. Bu hediye çeklerinin değeri genellikle 50 ila 100 Euro arasında değişmektedir. Benzer şekilde, okullarda da hediyeleşme kültürü yaygındır. Öğrenciler, önce hobilerini bir kâğıda yazarlar ve ardından kura yöntemiyle kendisine çıkan arkadaşına hobi ve isteğine uygun, hediyeler sunarlar.

³³ [Alle feestdagen in Nederland. Ook meerdere jaren ? \(jaarkalender.nl\)](#) (Erişim 11 Ağustos 2025).

günlerini anma amacı taşıyan Kutsal Hafta ile başlamaktadır. Kutsal Hafta; Palmiye Pazarı, Kutsal Perşembe (Son Akşam Yemeği), Kutsal Cuma (çarmıha gerilme) ve Sessiz Cumartesi gibi önemli günleri içermektedir. Paskalya Pazarında ise Hristiyanlar, İsa'nın ölüm üzerindeki zaferini kutlar ve bu bağlamda diriliş ve ebedi yaşam inancının merkezi önemini vurgular. Avrupa'da Paskalya, genellikle Paskalya yemekleri düzenleme, Paskalya yumurtasını avlanma ve kilise ayinlerine katılma gibi geleneksel etkinliklerle kutlanmaktadır.³⁴

c. Kutsal Perşembe/ Hemelvaartsdag (Paskalya'dan 40 gün sonra):

Hemelvaartsdag, Avrupa'da kutlanan Hz. İsa'nın Göğe Yükseliş Günü'dür. Hristiyanlıkta, İsa'nın dirilişinden 40 gün sonra göğe yükseldiğine inanılır ve bu olayın anısına her yıl kutlanır. İncil'e göre Hz. İsa, dirilişinden sonra havarilerine görünmüş ve onları kutsadıktan sonra göğe yükselmiştir. Bu olay, onun yeryüzündeki fiziksel varlığının sonlanışını ve Kutsal Ruh'un gelişine yönelik hazırlığı sembolize etmektedir. Kutsal Perşembe, genellikle kilise ayinleri ve çeşitli topluluk etkinlikleriyle kutlanmaktadır.³⁵

d. Pentekost/ Pinksteren (Paskalya'dan 50 gün sonra):

Pentekost Günü, İncil'e göre, İsa'nın ölümünden 50 gün sonra Kutsal Ruh'un öğrencilerine inmesiyle gerçekleştiği kabul edilen olayı anmak için kutlanır. Avrupa'da bu bayram hem dinî ayinlerle hem de kültürel etkinliklerle anılmaktadır. Hristiyan kilisesinin doğuşu olarak kabul edilen Pentekost, Hristiyan teolojisinde merkezi bir öneme sahiptir ve Hristiyan topluluğunun birliğini ve ruhsal gücünü sembolize eder.³⁶

Bu bayramlar, Avrupa'da Hristiyan yaşamının temelini oluşturarak tefekkür, toplumsal birliktelik ve neşe sunar. Hristiyanlar için bu bayramlar, inançlarını derinleştirme, dinî açıdan önemli olayları anma ve Tanrı ile diğer insanlar arasındaki bağları güçlendirme fırsatı sağlar. Bayramların ritüel ve uygulamaları, Hristiyan topluluğunun manevi yaşamını zenginleştirir ve inancın sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynar.

5. Müslümanların Gayrimüslimlerin Dinî Bayramlarını ve Özel Günlerini Kutlaması ve Tebrik Etmesi İle İlgili Fetva:

Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi, dinî görüşlerini sadece Avrupa'daki Müslümanların karşılaştığı zorluklarla sınırlı tutmamaktadır. Aksine fetva faaliyetleri, Müslümanların Avrupa'daki toplumsal varlığına dair daha geniş ve kapsamlı bir yaklaşımı içermektedir. Bu durum, Müslümanların bireysel olarak karşı karşıya kaldıkları zorlukları ele almakla birlikte Müslüman varlığının Avrupa toplumuna entegrasyonunu da hedeflemektedir. Fetvalar aynı zamanda ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmayı, uygar yaşama uyumu

³⁴ [Alle feestdagen in Nederland. Ook meerdere jaren ? \(jaarkalender.nl\)](http://jaarkalender.nl) (Erişim 11 Ağustos 2025).

³⁵ [Alle feestdagen in Nederland. Ook meerdere jaren ? \(jaarkalender.nl\)](http://jaarkalender.nl) (Erişim 12 Ağustos 2025).

³⁶ [Alle feestdagen in Nederland. Ook meerdere jaren ? \(jaarkalender.nl\)](http://jaarkalender.nl) (Erişim 12 Ağustos 2025).

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

sağlamayı ve Avrupa'daki İslami kimlik ile gayrimüslim topluluklar arasındaki entegrasyonu teşvik etmeyi de amaçlamaktadır.³⁷ Bu kapsamda Müslümanların dinî bayramlarda ve özel günlerde gayrimüslimlerle olan ilişkileri hakkında fetvalar verilmiştir. Bu çalışmada, yalnızca Konsey'in gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etmeye ilişkin verdiği fetva ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

5.1. Gayrimüslimlerin Bayramlarını Tebrik Etmek (Fetva 19 (3 / 6))

Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi'nin gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etmeyle ilgili fetvası İslâm dünyasında ve Avrupa'da tartışmaya sebep olmuştur.

Konsey'in fetva için sunmuş olduğu delillere geçmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için önce gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etmenin yasak olduğu görüşünde olan fakihlerin göstermiş oldukları delilleri hatırlatmakta fayda vardır:

Bayramlarda gayrimüslimlere uymak, onlara benzemek veya onların bayramlarını kutlamak, iki temel sebeple caiz görülmemiştir. Birincisi, Ehl-i Kitaba uymak veya benzemek ne İslam dininde ne de selefin gelenek ve uygulamalarında bulunur. Bu nedenle, gayrimüslimlere uymak veya benzemek mefsetet; uymamak veya benzememek ise maslahat olarak değerlendirilir.³⁸ İkincisi, bu tür kutlamaların, sonradan ortaya çıkarılmış bid'atler olarak kabul edilmesi gayrimüslimlere uymanın hoş karşılanmadığını gösterir. Zira onlara benzemeye çalışmanın en hafif hali bile mekruhtur. Nitekim bid'atler de en hafif haliyle mekruh kabul edilir. Gayrimüslime benzemenin haram olduğuna dair birçok delil bulunmaktadır. Örneğin, “Kim bir topluluğa benzemeye çalışırsa, o da onlardandır.”³⁹ hadisi, başkalarına benzemenin haram olduğunu vurgular.⁴⁰ Ayrıca gayrimüslimlerin bayramları, küfrün sembolü olarak görülür. Küfrün sembolü sayılan bir uygulamayı kutlamak ise haramdır ve büyük günahlar arasında yer alır.⁴¹

Gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etmeyi caiz görmeyen fakihler, görüşleri için Kitap ve sünnetten bir takım delil zikrederler. Bu delillerden biri “Yine anılan o iyi kullar,

³⁷ Abdülmecîd en-Neccâr, *Fıkhü'l-muvâtane li'l-müslimîne fi Avrûba*, (b.y.: y.y., t.y.), 54.

³⁸ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm İbn Teymiyye el-Harrânî (ö. 728/1328), *İktizâ'ü's-sırâti'l-müstakîm li-muhâlefeti ashâbi'l-cahîm*, thk. Nâsir Abdülkerim el-'Akl, (Beyrut: Dâru 'Alemlî'l-Kütüb, 1419/1999), 1/478

³⁹ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdi (ö. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd* (Hattâbî'nin Me'alimü's-Sünen'i ile birlikte), nşr. İzzet Ubeyd ed-De'as ve Adil es-Seyyid (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997), “Libâs”, 4.

⁴⁰ Şihâbüddîn Ahmed bin Hacer el-Mekkî el-Hevtemî (ö. 974/1566), *el-Fetâvâ el-Kübrâ el-Fikhiyye*, thk. Şeyh Abdulkadir bin Ahmed bin Ali el-Fâkihî el-Mekkî, (b.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.), 4/239; Muhammed bin Sâlih bin Muhammed el-U'seymîn (ö. 1421/2000), *Fetâvâ ve resâil faziletü's-Şeyh Muhammed bin Sâlih el-U'seymîn*, thk. Fehd bin Nâsir bin İbrâhîm es-Süleyman, (b.y.: Dârü'l-Vatan- Dârü's-Süreyâ, 1413/1992), 3/46.

⁴¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Ahkâmü ehli'z-zimme*, thk. Yusuf b. Ahmet el-Bekrî ve Şâkir b. Tevîk el-'Arûnî, (Arabistan: Ramâdî lil-Neşr ed-Dimâm, 1418/1997), 1/441; Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tayyar, *Vebeli'l-gamâme fi şerhi umdeti'l-fikh li İbn Kudâme*, (Riyad: Dârü'l-Vatan, 1432/2011), 8/280.

asılsız şeylere şahitlik etmezler; boş ve mânasız davranışlarla karşılaştıklarında onurluca çekip giderler”.⁴² âyetidir. Çünkü âyette geçen “الرُّؤُوسُ /asılsız şeyler” ifadesi, tâbiîn⁴³ ve daha sonraki birçok fakih tarafından müşriklerin bayramları olarak yorumlanmıştır. Onlara göre, ayette kastedilen asılsız şeyler, özellikle müşriklerin kutlamaları ve bayramları gibi İslam dışı ritüellere işaret etmektedir.⁴⁴

Sünnette, Enes b. Mâlik'in (ö. 93/711-12) naklettiğine göre, “Hz. Peygamber (sav) Medine'ye geldiğinde halkın eğlence ile geçirdiği iki gün vardı. Hz. Peygamber, “Bu iki gün (ün özelliği) nedir?” diye sordu. Oradakiler “Câhiliyye döneminde o günlerde eğlenirdik.” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Şüphesiz Allah sizin için o günleri onlardan daha hayırlı olan Kurban ve Fıtır (Ramazan) bayramlarıyla değiştirdi.”⁴⁵ Bu hadiste geçen “daha hayırlı olanı ile değiştirdi” ifadesi, câhiliyye dönemine ait günlerin ve eğlencelerin terk edilmesi gerektiğine delil teşkil etmektedir.⁴⁶ Başka bir rivayette “Resulullah (sav) zamanında bir adam Buvvâne denilen yerde kurban kesmeyi adamıştı. Hz. Peygamber (sav): ‘Orada câhiliyye döneminde tapılan putlar var mıydı?’ diye sorunca, oradakiler ‘Hayır’ cevabını verdiler. Resulullah (sav) ‘Bayramlarından herhangi birini orada kutlarlar mıydı?’ diye sorunca yine ‘Hayır’ cevabını verdiler. Bunun üzerine Resulullah (sav) şöyle buyurdu: ‘Adağımı yerine getir, çünkü Allah’a isyanda ve Âdemoğlunun sahip olmadığı bir şeyde adak yerine getirilmez.’⁴⁷ Bu hadisten gayrimüslimlerin bayramlarını kutlama ve tebrik etmenin caiz olmadığı iki açıdan anlaşılmaktadır. İlki hadiste bu bayramları kutlamanın Allah’a isyan olarak nitelendirilmesidir. İkincisi, bayramın kutlandığı bir yerde kurban kesmenin yasaklanmasıdır. Çünkü kurban kesmenin yasaklanması bu bayramları kutlamanın da yasak olduğuna işaret etmektedir.⁴⁸

İcmâ ve sahabe uygulamaları incelendiğinde, gayrimüslim bayramlarının Müslümanlar tarafından kutlanmadığı görülmektedir. Yahudiler, Hristiyanlar ve Mecusiler, uzun süre Müslümanların hâkimiyeti altında cizye ödeyerek yaşamış ve kendi bayramlarını kutlamışlardır. Ancak tarihi kaynaklarda Müslümanların bu din mensuplarının bayram kutlamalarına katıldıklarına dair bir bulguya rastlanmamaktadır. Bu durum, Müslümanların zihinlerinde bu tür kutlamaların yasak veya mekruh olduğuna dair bilincin yerleşmiş olmasından kaynaklandığını göstermektedir. Bu nedenle Müslümanlar

⁴² Furkân, 25/72.

⁴³ Bunlar: Ebû'l-Âliye er-Riyâhî (ö. 90/709), Tâvûs b. Keysân (ö. 106/725), İbn Sîrîn (ö. 110/729), ed-Dahhâk (ö. 105/723), Rebî' bin Enes (ö. 140/758) vd.

⁴⁴ Heyet, *Mavsûatü'l-icmâ' fi'l-fikhi'l-İslâmî*, (Riyad: Dârü'l-Fadîle li'n-Neşr ve't-Tevzî'1433/2012 - 1443/2021), 6/418; Abdülazîz bin Muhammed bin Abdülmuhsin es-Süleymân (ö. 1422/2001), *Mevâridü'z-Zamân li-Dürûsi'z-Zamân*, (b.y.: y.y.,1424/2003), 3/246.

⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Salâtü'l-İ'deyn”, 245.

⁴⁶ Heyet, *Fetâvâ el-Lecnetü'd-Dâime - el-Mücmûa es-Sâniye*, thk. Ahmed bin Abdurrezzak ed-Duveys, (Riyad: Riyasetü İdâretü'l-Buhûs el-İlmiyye ve'l-İftâ, t.y.), 1/443.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, “Adak”, 27.

⁴⁸ İbn Teymiyye, *İktizâ'ü's-sırâti'l-müsta'kîm li-muhâlefeti ashâbi'l-cahîm*, 1/495-496.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

bu tür kutlamalara katılmamışlardır. Keza Hz. Ömer'in (ö. 23/644) Ehl-i Kitap'tan zimmilerin İslam diyarında bayramlarını kutlamayacaklarına dair getirdiği şart, sahâbe ve sonraki nesil tarafından kabul görmüş ve uygulanmıştır. Müslümanların, gayrimüslimlerin İslam diyarında bayramlarını kutlamalarını yasaklama konusunda ittifak içerisinde oldukları görülmektedir.⁴⁹

Özetle konuyla ilgili ayetler, hadisler, icma ve sahabe uygulamaları incelendiğinde, gayrimüslimlerin bayramlarını kutlamanın yasak olduğu anlaşılmaktadır. Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi'nin, nas ile haramlığı belirlenmiş bir meselede aykırı bir görüş belirtmesi elbette söz konusu değildir. Nitekim gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etme konusundaki kararın önsözünde, gayrimüslimler barışçıl ve düşman olmayanlar ile düşmanlık güdenler şeklinde iki gruba ayrılarak açıkça barışçıl olmayıp düşman olan gayrimüslimlerle bulunulacak ilişkilerin caiz olmadığı açıkça vurgulanmaktadır.

Konsey, kararın önsözünde, gayrimüslimlerin bayramlarını tebrik etme meselesinin, özellikle Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar için son derece önemli ve hassas bir konu olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, Avrupa ülkelerinde ikamet eden ve yerel halkla bir arada yaşayan Müslümanlardan konuyla ilgili olarak Konsey'e çok sayıda soru yöneltildiği ifade edilmektedir. Zira Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında, sevgi temelli ilişkiler, evlilikler ve komşuluk gibi birlikte yaşamın getirdiği sosyal bağlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Konsey kararını şu temel soru çerçevesinde açıklamaktadır:

“Müslümanlara barışçıl davranan, düşman olmayan, dinlerinde eziyet etmeyen ve onları yurtlarından çıkarmayan veya çıkarılmalarını desteklemeyen (gayrimüslim) kişiler hakkında Müslümanların durumu/tutumu nasıl olmalıdır?”⁵⁰

Kararın devamında Konsey ayet, hadis ve Hz. Peygamberin (sav) gayrimüslimlerle olan ilişkileri çerçevesinde şunları açıklamaktadır:

Kur'ân-ı Kerîm⁵¹, Müslümanların gayrimüslimlerle ilişkilerine dair temel bir ilke ortaya koymakta; barışçıl olanlarla savaşçı olanlar arasında açık bir ayrım yapmaktadır. Nitekim Mümtehin Süresi 8. Ayette, Müslümanlara, dinleri sebebiyle kendileriyle savaşmayan ve onları yurtlarından çıkarmayan barışçıl gayrimüslimlerle iyi ilişkiler kurmalarını ve onlara adaletle muamele etmelerini tavsiye ederken, Mümtehin 9. ayet ise Müslümanlara, yalnızca tek Allah'a inandıkları için kendilerinden nefret eden, onlarla

⁴⁹ İbn Teymiyye, *İktizâ'ü ş-sırâti'l-müstakîm li-muhâlefeti ashâbi'l-cahîm*, 1/509-510.

⁵⁰ Cüdey', *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-ifâtâ ve'l-bühûs*, 47.

⁵¹ “Allah, din konusunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever.” el-Mümtehin 60/8; “Allah ancak, din konusunda sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardım etmiş olanlarla dostluk kurmanızı yasaklar. Kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmişlerdir.” el-Mümtehin 60/9.

savaşan ve onları yurtlarından sürmeye çalışan savaşçı gayrimüslimleri dost edinmelerini yasaklamaktadır.⁵² Konsey, kararın devamında:

Kur'ân'ın⁵³ barışçıl gayrimüslimlerle ilişkileri düzenlerken kullandığı kavram dikkat çekicidir. 8. ayette geçen “el-birr” (البِرِّ) ifadesi, Kur'ân'da Allah hakkından sonra gelen en büyük haklardan biri olan anne-babaya iyiliği nitelemek için de kullanılan güçlü bir ahlâkî kavramdır. Bu kavramın tercih edilmesi, barışçıl gayrimüslimlere karşı sergilenecek tutumun sıradan bir hoşgörü değil; yüksek bir ahlâkî sorumluluk ve iyilik bilinci olduğunu göstermektedir.

Keza Konsey, şu hadisi de delil olarak sunar: Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) kızı Esmâ (ö. 73/692): “Annem, İslâm'dan yüz çeviren müşrik biri olduğu hâlde kendisine yardım etmemi arzularak bana geldi. Bunu haber verdikten sonra Resûlullah'a (sav), Yâ Resûlallah! Onunla ilgileneyim mi?” dedim. O da ‘Evet, annenle ilgilen.’ buyurdu.”⁵⁴ rivayet eder. Hz. Peygamber (sav), Esmâ'nın, annesi müşrik olduğu halde onunla ilgilenmesini emretmiştir.

Kararın devamında ise Konsey yukarıdaki ayet ve hadislerden çıkarımlarda bulunarak konuyu aile ve insani ilişkiler temelinde bazı ayet ve hadisleri zikrederek detaylandırmaktadır:

Bilindiği üzere İslâm'ın Ehl-i kitaba karşı tutumu puta tapan müşriklere göre çok daha esnektir. Diğer taraftan Kur'ân Müslümanlara, Ehl-i kitabın kestiklerinden yemeyi ve kadınlarıyla evlenmeyi caiz kılmıştır.⁵⁵ Bu evliliğin gerekleri ve güzellikleri arasında eşler arasında sevginin bulunması da yer alır.⁵⁶ Bir erkek nasıl olur da hayatının kadınına, çocuklarının annesine karşı sevgi ve şefkat hissetmez? Nitekim Allah, ayet-i Kerîmede karı-koca arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş ve “...Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz...”⁵⁷ buyurmuştur.

⁵² Örneğin Kureys ve Mekke müşriklerinin Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ve sahabelerine karşı yaptıkları da tam olarak budur. bk. Yûsuf Karadâvî, *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-bühûs* 47.

⁵³ el-Mümtehine 60/8.

⁵⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre el-Ca'fî el-Buhârî (ö. 256/869), *Sahîhü'l-Buhârî*, nşr. Ebû Abdullah Abdüsselam b. Muhammed b. Ömer, (Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2006), “Hibe”, 28; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşayrî en-Nîsâbü'rî (ö. 261/875), *Sahihu Müslim*, (Riyâd: Beytül'Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Zekat”, 49.

⁵⁵ “Bugün size iyi ve temiz nimetler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Gayri meşrû ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşrû bir nikâhla evlenmek şartıyla mümin kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helâldir. Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider. O, âhirette de hüsrana uğrayanlardandır.” el-Mâide 5/5.

⁵⁶ “Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.” er-Rûm 30/21.

⁵⁷ el-Bakara 2/187.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

Bu evliliğin gereklilikleri arasında, iki aile arasındaki hısımlık veya akrabalık yoluyla kurulan bağ yer almaktadır. Bu bağ, Kur'ân-ı Kerîm'in vurguladığı iki doğal ve temel ilişkiden biri olarak kabul edilmektedir. Nitekim "İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyet bağı kuran da O'dur. Rabbin üstün kudret sahibidir."⁵⁸ ayetinde nesep ve sıhriyet ilişkisine dikkat çekilmiştir.⁵⁹

Bu evliliğin gereklilikleri arasında annelik ve İslam'ın anneye tanıdığı haklar da yer almaktadır. Özellikle bayramlar gibi özel günlerde annenin evladı tarafından tebrik edilmemesi, İslam'ın iyilik ve nezaket ilkelerine aykırı bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Kişinin anne tarafından olan akrabalarına karşı sergilemesi gereken tutum ise dede, büyükanne, amca, teyze gibi akrabalara saygı ve akrabalık haklarına riayet etmeyi içermektedir. Bu yükümlülükler, Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli ayetlerde⁶⁰ açıkça vurgulanmaktadır.

Annenin ve yakınlarının hakları, Müslüman erkek veya kadının bu ilişkileri gözetmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, Müslümanın güzel ahlâkının, geniş gönlünün ve sevdiklerine olan bağlılığının bir göstergesidir. Her bireyin hakları, Müslümanı onlara karşı saygılı ve uygun bir şekilde davranmaya mecbur kılar. Nitekim Peygamber (sav) Ebû Zerr'e (ö. 32/653) şu tavsiyede bulunmuştur: "Nerede olursan ol Allah'a karşı gelmekten sakın; yaptığın kötülüğün arkasından bir iyilik yap ki bu onu yok etsin. İnsanlara karşı güzel ahlâkın gereğine göre davran."⁶¹ Burada özellikle "Müslümanlara iyi davran" ifadesi değil, "insanlara iyi davran" ifadesi kullanılmıştır, bu da ahlaki sorumluluğun evrensel olduğunu vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber (sav) bizi şiddete ve kabalığa karşı uyardığı gibi, gayrimüslimlere karşı da şefkat ve nezaketi tavsiye etmiştir. Buna örnek olması açısından Yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'e (sav) geldiğinde bilinen selâmlama cümlesi olan, "es-Selâmü aleyküm" ifadesini basit bir kelime oyunuyla değiştirerek: "es-Sâmü alayke" yani "helak ve ölüm üzerine olsun." dediler. Bunları duyan Hz. Âişe de onlara: "Helak-ölüm- ve lanet üzerinize olsun." diyerek karşılık verdi. Peygamber (sav) bu davranışından dolayı Hz. Âişe'yi uyardı ve ona şöyle dedi: "Sakin ol ey Âişe! Allah her konuda iyiliği/hoşgörüyü sever." buyurdu. "Onların ne söylediklerini duymadın mı?" diye soran Hz. Âişe'ye, Resûlullah "Ben de

⁵⁸ el-Furkân 25/54.

⁵⁹ Cüdey', *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-bühûs*, 48.

⁶⁰ "...Aralarında rahim bağı bulunanlar Allah'ın hükmüne göre birbirlerine daha yakındır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir." el-Enfâl 8/75; "Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başımıza alalım diye size böyle öğüt veriyor." en-Nahl 16/90.

⁶¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî (ö. 279/892), *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Beşşâr 'Avvel ve M'arûf, İkinci Baskı, (b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "el-Birr", 55.

onlara “ve aleyküm” (sizin üzerinize de) diyerek karşılık verdim ya!”⁶² söylediğini buyurdu.

Gayrimüslimleri belirli vesilelerle tebrik etmenin meşruiyeti, onların da Müslümanların bayramlarını tebrik etme girişiminde bulunmaları durumunda daha da belirgin hale gelir. Zira bizler, iyiliğe iyilikle karşılık vermek ve verilen selama daha iyisiyle ya da en azından denk bir selama mukabelede bulunmakla emrolunmuşuz.⁶³ Bu yaklaşım, İslam’ın karşılıklı saygı ve nezakete dayalı ilişkileri teşvik eden bir öğreti olduğunu göstermektedir.

Keza bir Müslümanın gayrimüslimden daha az kıymetli/asil olması doğru olmadığı gibi onlardan daha düşük bir karaktere sahip olması da düşünülemez. Bilakis, Müslümanlar hem iyi ve üstün bir karaktere hem de güzel bir ahlaka sahip olmalıdır. Nitekim şu iki hadiste Müslümanların üstün özelliklere sahip olmasına dikkat çekilmiştir: “Müminlerin iman bakımından en mükemmel olanları ahlakı en güzel olanlarıdır.”⁶⁴ ve “Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.”⁶⁵ Dolayısıyla, gayrimüslimleri İslam’a davet etmek ve onları İslam’a yaklaştırmak, aynı zamanda Müslümanları gayrimüslimlere sevdirmek istiyorsak, öncelikle güzel ahlak sahibi olmamız gerekmektedir. Bu hedef, Müslümanların gayrimüslimlerden izole edilmesiyle değil, aksine onlarla sağlıklı ve yapıcı bir iletişim kurularak gerçekleştirilebilir.

Hız. Peygamber (sav), asil bir karaktere sahip olduğundan Mekke döneminde kendisine saldıran, kendisine ve ashabına zarar vermeye çalışan Kureyşliler’e karşı yumuşak huylu, nazik ve yardımseverdi. Öyle ki Kureyşliler ona o kadar güvendiler ki, kaybolacağından korktukları mal ve servetlerini ona emanet ettiler. Hız. Peygamber, Medine’ye gitmek üzere Mekke’den ayrılmaya karar verdiğinde, Hız. Ali’ye bu emanetleri gayrimüslim sahiplerine vermesini emretti.⁶⁶

Konsey, konu hakkında getirdiği delillerden şu sonuca varmıştır:

Bayramları tebrik etme gibi gayrimüslimlerle kurulan ilişkilerde, Müslüman bir bireyin veya İslam merkezinin, gayrimüslimleri bu tür münasebetlerde alışlagelmiş tebrik sözleriyle kutlaması, onların dinlerini kabul ettiğini veya dinlerine rıza gösterdiğini ifade etmediği sürece herhangi bir sakınca taşımamaktadır.⁶⁷ Keza gayrimüslimlerden hediye kabul edilmesi ve buna karşılık olarak onların ödüllendirilmesi konusunda da dinî açıdan

⁶² Müslim, “Selâm”, 11.

⁶³ “Size bir selâm verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile karşılık verin. Allah, her şeyin hesabını tutmaktadır.” en-Nisâ 4/86.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, “Sünne”, 16.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *Müsned*, thk. Şu’ayb el-Arnavut ve Âdil Mürşid ve Âmir Gadbân (Beirut: Müessesetü’r-Risâle, 1999), 14/512-513.

⁶⁶ Cüdey’, *el-Karârât ve’l-fetâvâ es-sâdire a’ni’l-meclisi’l-Avrupî li’l-iftâ ve’l-bühûs*, 50.

⁶⁷ Cüdey’, *el-Karârât ve’l-fetâvâ es-sâdire a’ni’l-meclisi’l-Avrupî li’l-iftâ ve’l-bühûs*, 50.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

bir sakınca yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (sav), Mısır'daki Kıptîlerin lideri Mukavkıs⁶⁸ ve başka gayrimüslimden hediyeleri, bu hediyelerin içki ve domuz eti gibi yasaklanan şeylerden olmaması koşuluyla kabul etmiştir.⁶⁹

Konsey, bu fetvasına ilişkin kendisine yöneltilen eleştirilere de şöyle cevap verir:

İbn Teymiyye (ö. 728/1328)⁷⁰ ve onun öğrencisi İbnü'l-Kayyim (ö. 751/1350)⁷¹ Müslümanların, müşriklerin ve Ehl-i kitabın dinî bayramlarını kutlamaları veya bu kutlamalara iştirak etmeleri konusunda son derece katı bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu âlimler, söz konusu türden katılım ve kutlamaları dinî kimliğin korunması ve inanç sınırlarının muhafazası açısından sakıncalı görmüşlerdir. Benzer şekilde ilgili Konsey de Müslümanların gayrimüslimlere ait dinî bayramları kutlamalarına karşı çıkma noktasında bu çizgiye yakın bir tutum sergilemektedir. Konsey, bazı Müslümanların Noel gibi gayrimüslimlere özgü bayramları Ramazan ve Kurban bayramlarıyla eşdeğer, hatta kimi zaman daha görünür ve coşkulu biçimde kutladıklarına dair gözlemleri, dinî aidiyet ve şeâir bilinci açısından eleştirel biçimde değerlendirmektedir. Bu çerçevede, gayrimüslimlere özgü dinî bayramlara katılım ve bunları dinî içerik atfıyla kutlama fiilinin İslam'da yasak kapsamında değerlendirildiği ifade edilmektedir. Zira her dinî topluluğun kendine özgü şeâiri ve bayramları bulunmaktadır. Bununla birlikte, Müslümanların akrabalık, komşuluk veya sosyal ilişki bağlamında irtibat hâlinde oldukları gayrimüslimlere, dinî bir tasvip anlamı taşımaksızın ve toplumsal nezaket çerçevesinde tebrikte bulunmalarının ise ayrı bir kategoride ele alındığı ve bu durumun genel olarak câiz görülebildiği belirtilmektedir.

Bağımsızlık Günü, Birlik Günü, Çocuk Bayramı, Anneler Günü gibi ulusal ve sosyal bayramlarda, Müslümanların vatandaşlık veya süreli oturma iznine sahip olmaları nedeniyle gayrimüslimlere tebrik mesajı iletmeleri ve bu bayramların kutlama etkinliklerine katılmaları, belirli yasaklardan kaçınmak koşuluyla bir sakınca doğurmaz.⁷² Bu bağlamda, Müslümanlar sosyal dayanışma ve toplumsal ilişkilerin güçlendirilmesi açısından bu tür etkinliklerle belirli bir düzeyde ilişki kurma hakkına sahiptir. Ancak bu katılımın, İslam'ın temel değerlerine ve inançlarına uygun şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Nitekim Müslümanların bu tür bayramlarda dinî inançlarıyla çelişen davranışlardan kaçınmaları önem arz etmektedir. Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birbirlerinin bayramlarını tebrik etmeleri, karşılıklı saygı ve hoşgörünün gelişmesine katkı sağlayarak toplumlar arası bağları güçlendirebilir. Bununla birlikte, söz konusu

⁶⁸ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-eimme es-Serahsî (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, (Beirut: Dârü'l-M'arife, 1431/2020), 30/269.

⁶⁹ Cüdey', *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-bühûs*, 50.

⁷⁰ İbn Teymiyye, *İktizâ'ü ş-sırâti'l-müstaķim li-muhâlefeti ashâbi'l-caħim*, 1/481-483.

⁷¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ahkâmü ehli'z-zimme*, 1/441-442.

⁷² Cüdey', *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-bühûs*, 50.

bayramlara dinî içerikli kutlamalar çerçevesinde iştirak etmek ve bu kutlamaları benimseyici bir tutum sergilemek uygun görülmemektedir.

Sonuç

Raşid halifeler döneminden günümüze uzanan heyet içtihadı, ümmetin problemlerini tek bir fakihin bireysel içtihadıyla çözmesinin zorluğuna işaret etmektedir. Günümüzde hızlı değişimlerle karşılaşan Müslümanlar, İslamî prensiplere uygun bir yaşam sürmek için modern sorunlara çözüm aramaktadırlar. Uzmanlığa ihtiyaç duyulan konularda bireysel çabalar yetersiz kaldığından, ulusal ve uluslararası fıkıh meclisleri gibi kurumsal oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi gibi meclisler, farklı İslam ülkelerinde dinî meselelere çözüm bulmak amacıyla bir araya gelmiş ve çeşitli sorunlara dinî açıdan uygun fetvalar vermiştir.

İncelenen örnek, Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi'nin "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" ilkesini benimsediğini göstermektedir. Konsey bu ilke doğrultusunda, Avrupalı Müslümanların dinlerini zorluk çekmeden insani ilişkiler içerisinde yaşayabilmeleri için, geleneksel görüşlerden farklı olsa bile, dinî uygulamalarda kolaylık sağlayan fetvalar vermektedir. Fıkıhın zaman ve mekâna göre uyarlanabilirliği, özellikle azınlık fıkıhı açısından büyük önem taşımaktadır. Müslümanların azınlık olarak yaşadıkları ülkelerdeki yaşam koşullarının, çoğunluk oldukları ülkelerdeki yaşam koşullarından daha zor olduğu aşikârdır. Bu nedenle, bu ülkelerde verilen fetvaların geleneksel fıkıhtaki yaklaşımlardan farklı olması, azınlık fıkıhı perspektifi bakımından doğal karşılanmalıdır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Ömer Aslan

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

**AVRUPA FETVA VE ARAŞTIRMA KONSEYİ'NİN AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNİ BAYRAMLARINI TEBRİK ETMESİNE İLİŞKİN FETVASININ
ANALİZİ**

Kaynakça

- Abdülmeccid es-Suveve, Muhammed eş-Şerefi. *el-İctihâdü'l-cemâi fi't-teşri'i'l-İslâmî*. Devha: Vizâretü'l-evkâf ve's-suûni'l-İslâmiyye, 1998.
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855). *Müsned*. thk. Şu'ayb el-Arnâvut ve Âdil Mürşid ve Âmir Gadbân. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- Alvânî, Taha Cabir. "Azınlık Fıkıhına Giriş (Temellendirici Bazı Mulahazalar)". Çev. H. Mehmet Günay, Usul, 1/1 (2004): 137-159.
- Aslan, Ömer. *İslâm Hukukunda Fetvâ Ehliyeti*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2023.
- Atar, Fahrettin. "Fetvâ". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 12: 486-496. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Berkî, Ali *Himmet*. *İslâm Şeriatında Kaza*. Ankara: Yargıçoğlu Yayınları, 1962.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre el-Ca'fî (ö. 256/869). *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Ebû Abdullah Abdüsselam b. Muhammed b. Ömer. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2006.
- Cüdey', Abdullah b. Yûsuf. *el-Karârât ve'l-fetâvâ es-sâdire a'ni'l-meclisi'l-Avrupî li'l-iftâ ve'l-buhûs*, thk. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey'. b.y.: y.y., t.y.
- Dadaş, Mustafa Bülent. "Bir Fetva Belirleme Yöntemi Olarak Heyet İctihadi ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri". Bilimname: Düşünce Platformu 1/28 (2015): 311-342.
- Dağcı, Şamil. "Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetvâ Konseptinde Bir Yaklaşım". *Diyanet İlmî Dergisi* 4/38 (2002): 5-20.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889). *Sünenü Ebî Dâvûd (Hattâbî'nin Me'alimü's-Sünen'i ile birlikte)*. nşr. İzzet Ubeyd ed-De'as ve Adil es-Seyyid. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1997.
- Halâve, Hüseyin. *Fikhi'l-ekalliyât 'inde's-Şehy el-Karadâvi*. b.y.: y.y., 2007.
- Hallaq, Wael "Tarihi Gelişim Sürecinde Sünnî Hukuk Teorisinde İftâ' ve İctihad". çev. Şükrü Selim Has. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (2002): 357-369.
- Hevtemî, Şihâbüddîn Ahmed bin Hacer el-Mekkî. (ö. 974/1566), *el-Fetâvâ el-Kübrâ el-Fikhiyye*. thk. Şeyh Abdulkadir bin Ahmed bin Ali el-Fâkihî el-Mekkî. b.y.: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, t.y.
- Heyet. *el-Fetâvâ'l-Hindiyye el-ma'rifetü bi'l-Fetâvâ'l-Alemgiriyye*. nşr. Abdülâatif Hasan Abdürrahman. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Heyet. *Fetâvâ el-Lecnetü'd-Dâime - el-Mücmûa es-Sâniyye*. thk. Ahmed bin Abdurrezzak ed-Duveş. Riyad: Riyasetü İdâreti'l-Buhûs el-İlmiyye ve'l-İftâ, t.y..
- Heyet. *Mavsâatü'l-icmâ' fi'l-fikhi'l-İslâmî*. Riyad: Dâru'l-Fadîle li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1433/2012 - 1443/2021.
- İbn Kâsım, Muhammed b. Muhammed Şemsüddîn el-Gazzî el-Kahirî (öl. 918/1512). *Fethü'l-karîbi'l-müci'b fi şerhi'l-elfâzi't-takrîb*. thk. Bessâm Abdülvehhab, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1420/2005.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 751/1350). *Ahkâmü ehli'z-zimme*. thk. Yusuf b. Ahmet el-Bekrî ve Şâkir b. Tevîk el-'Arûnî, Arabistan: Ramâdî lil-Neşr - ed-Dimâm, 1418/1997.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mukrim el-Efrîkî el-Misrî. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, t.y.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328). *İktizâ'ü's-sırâti'l-musta'kim li-muhâlefeti ashâbi'l-cahim*. thk. Nâsir Abdülkerîm el-'Akl, Beyrut: Dâru 'Alemlî'l-Kütüb, 1419/1999.
- Karadâğî, Alî Muhyiddîn. *İctihad ve Fetva*. trc. Mustafa Bülent Dadaş. İstanbul: Nida Yayınları, 2019.
- Karadâvî, Yusûf. *el-İctihâd fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*. b.y.: y.y., t.y.
- Karadâvî, Yusûf. *Fî fikhi'l-ekalliyâti'l-müslime*. Kâhire: Dâru's-şurûk, 1422/2007.
- Karâfî, Şihâbüddîn Ebû'l-Abbâs Ahmed b. İdris (ö. 684/1285). *Kitâbü'l-fürûk envârü'l-bürûk fi envâi'l-fürûk*. thk. Ömer Hasan el-Kıyâm. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2003.
- Karaman, Hayrettin. *İslâm Hukukunda İctihad*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Kelebek, Mustafa. "İslâm Hukukunda Azınlık Hakları ve İmam Serahsî'nin Azınlık Haklarına Bakışı". *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı* 2 (2010): 106-171.
- Mellâh, Şeyh Hüseyin Muhammed. *el-Fetvâ neşetuhâ ve tetevürühâ usûlühâ ve tetbikâtuuhâ*. Beyrut: el-Mektebet'ul-'Asriyye, 2011.

- Merdâvî, Alaüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Süleyman b. Ahmed (ö. 885/1480). *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcihi mine'l-hilâf*. thk. Ebî Abdullah Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 1997.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşayrî en-Nisâbü'rî (ö. 261/875). *Sahîhu Müslim*. Riyâd: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998.
- Neccâr, Abdülmecîd. *Fikhu'l-muvâtane li'l-müslimîne fi Avrûba*. b.y.: y.y., t.y.
- Oral, Kenan. *Avrupa Fetva ve Araştırma Meclisi'nin Yapısı ve Fetva Yöntemi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Diyanet Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı.
- Raysûnî, Kutb. *Sinâatü'l-Fetvâ fi'l-kadâye'l-mâsıra*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2014.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-eimme (ö. 483/1090). *el-Mebsût*. 31 Cilt. Beyrut: Dârü'l-M'arife, 1431/2020.
- Süleymân, Abdülazîz bin Muhammed bin Abdülmuhsin. (ö. 1422/2001). *Mevâridü'z-Zam'ân li-Dürûsi'z-Zamân*. b.y.: y.y.,1424/2003.
- Süyûtî, Celalüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir (ö. 911/1505). *Edebü'l-fütüyâ*. thk. Muhyiddîn Hilâl es-Serihân. Kâhir: Dâru'l-Âfâki'l-Arabiyye, 2007.
- Şenay, Bülent. "Noel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 201-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Tayyar, Abdullah b. Muhammed b. Ahmed. *Vebeli'l-gamâme fi şerhi umdeti'l-fikh li İbn Kudâme*. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1432/2011.
- Telkenaroğlu, Rahmi. "Müslüman Azınlığın Kimlik Mücadelesi ve Fikhu'l-Ekalliyat (Azınlıklar Fikhi)". *The Journal of Academic Social Science Studies* 3/56 (2017): 263-284.
- Timurtâşî, Şihabüddîn Muhammed b. Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *Büğyetü't-tamâm fi tahkiki ve dirâseti Müs'afetü'l-Hükkâm 'alel Ahkâm*. thk. Sâlih b. Abdülkerîm b. Ali ez-Zeydî. Riyâd: Mektebetü'l-Me'arif, t.y.
- Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa (ö. 279/892). *el-Câmi'u's-sahîh*. thk. Beşşâr 'Avvel ve M'arûf. İkinci Baskı. b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî 1998.
- U'seymîn, Muhammed bin Sâlih bin Muhammed (ö. 1421/2000). *Fetâvâ ve Resâil Faziletü's-Şeyh Muhammed bin Sâlih el-U'seymîn*. thk. Fehd bin Nâsir bin İbrâhîm es-Süleyman. b.y.: Dârü'l-Vatan - Dârü's-Süreyâ, 1413/1992.
- Zuhaylî, Muhammed. *Tanzîmü'l-Fetvâ*. b.y.: y.y., 2008.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-İctihâdü'l-Cemâi ve ehemmiyetühû fi muvâceheti müşkilâti'l-'asri*, b.y.: y.y., t.y.
- [Alle feestdagen in Nederland. Ook meerdere jaren ? \(jaarkalender.nl\)](https://www.jaarkalender.nl) (Erişim 11 Ağustos 2025).